

IVÁNYI ILDIKÓ:

Megemlékezés Liszt Ferencről

születése 140-ik évfordulója alkalmából

Az emberek és az események, amelyek körülvették születése első percétől kezdve, mindig nagy szerepet játszottak Liszt Ferenc életében. Az a fajta ember volt, aki, — ha legbelül ugyan meg is maradt önmagának — mindig álarcot viselt és engedve a külső befolyásoknak, alkalmazkodott a körülményekhez. Ezért nagyon sok esetben nem volt saját sorsának az ura, — úszott az árral, jobban mondva hagyta magát sodorni. De ebben az áradatban nem vesztette el az énjét, nem volt szétfolyó hab, hanem a hullámokat hasító szikladarab.

A XIX. század történelmi fejlődése megteremtette azokat a lehetőségeket, amik lehetővé tették, hogy azok az emberek, akik ebben a században születtek, méltó kortársai lettek egymásnak. Pazar, hatalmas és ragyogó színpad volt ez az emberöltő, Beethoven halhatatlan hangjaitól kísérve. Victor Húgó volt az, aki azon melegében papírra vetette az eseményeket és Delacról, aki megfestette. Harcoltak a nagy hazafiak, Kossuth a kardjával, Chopin a zenéjével, Petőfi a tollával. A filozófia új, nagyszerű irányt kapott Hegel követőiben, Feuerbachban, Marxban és Engelsben; és még rengeteg nagyszerű ember élt, alkotott, harcolt és győzött. Lükettő, tüneményes korszaknak a kezdete voltak azok az évek, amelyekben Doborjában belemosolyogtak a kis Ferenc nagy kék szemei. És Ő méltó lett mindenhez, ami történt, a nagy tettekhez és a nagy alkotókhoz.

Lelkének melegségét, önzetlen jóságát, önnevelő erejét édesapjától örökölte, alkalmazkodóképességét és vallásos hajlamait az édesanyjától. Egy kis dac is volt benne gyerekkorában, de ez az idő múlásával mindig kisebb lett; a tízéves kis Czerny-tanítvány még toporzékolt, ha egy unalmas ujjgyakorlatot kellett sokszor átvennie, de az érett férfi mosolyogva tűrte, hogy becsapják és kihasználják. Nem hanyagság, vagy nemtörődomség volt ez benne, hanem az, hogy fölül tudott emelkedni a dolgokon; — és néha egy kis önkínzás is. A reverendás pap úgy akarta levezekelni világi bűneit, hogy a világtól szenvedte el a büntetéseket. A gyerekkora talán szép volt, korán ért el olyan dolgokat, ami után a legtöbb ember hiába vágyakozik — sikerei voltak és sokan szerették. Csak éppen gyerekkor nem volt gyerekkorában. Nem volt játszás és hancúrozás, nem voltak pajtások, betört orrok és elszakadt ruhadarabok. Már hat éves korában elkezdett komolyan foglalkozni a zenével, de addig is egész kis kora óta énekelgetett és végigpróbálgatta az összes hangszereket, amiket otthon látott. Az apja, aki mint kasznár kereste meg a kenyerét, szenvedélyes muzsikusként és élete legszebb ajándéka lett ez a genialis gyerek.

A kisfiú elválaszthatatlan lett a zenétől, minden szabad idejét a hangszer mellett töltötte. Bámulatos gyorsasággal sajátította el a technikai nehézségeket. A híre messze vidékre eljutott és már az első hangversenye, Sopronban, telt széksorok és nagy siker mellett zajlott le. A szerencsés kezdet után többször lépett föl nyilvánosság előtt és mindenütt teljes győzelmet aratott. Ideje volt, hogy nagyobb városba kerüljön, ahol minden lehetősége meglesz a továbbtanuláshoz. Bécsben érte élete első és legnagyobb csalódása. Ferenc régi vágya volt Beethoven személyesen megismerni. De a nagy mester, aki süketen és elkeseredve dolgozott IX-ik symphoniáján, elvből gyűlölte a csodagyerekeket. Mivel a kis Lisztet, mint ilyent, ajánlották neki, a lehető legridegebben és elutasítóan fogadta. Nem engedte játszani és a kérését, hogy a legközelebbi Liszt-hangversenyen résztvegyen, ridegen elutasította. A mindezt biztos fellépésű, csak sikert elért gyermeket, aki eddig mindig szeretettel és megértéssel találkozott, fájdalmas csalódás töltötte el. És megfogadta, hogyha Ő nagy művész lesz, megértő és szeretetteljes marad embertársai iránt. Ezt az ígérését mindig hűen betartotta.

1823-ban, 12 éves korában tartotta meg első pesti hangversenyét. Olyan nagy sikert ért el, hogy még öreg korában is szívesen emlékezett vissza ezekre a napokra. Még ez év telén indult Párisba Cherubinihez. Azonban itt érte második nagy csalódása, mert mint idegen állampolgárt nem vették föl a Conservatoir-ba. De a sikertelen kezdet rövid ideig tartott. Lassanként Páris valamennyi szalonja megnyílt előtte és Ferenc néhány hónap alatt a világváros központja lett. Még ebben az évben sikeres angliai hangversenykörútja után hozzáfog élete első operájának a megkomponálásához. A mű természetesen nem volt tökéletes és langyos sikerét is csak Ferenc népszerűségének köszönhette. Túl hirtelen és túl merész volt ez az ugrás még ennek a lángeszű gyereknek is és az ütéseket, amiket a sikertelen esés alkalmából kapott, nem tudta könnyen kiheverni. Szorgalmasan tanult ugyan tovább, de a sikerek, amiket elért, semmi örömet nem okoztak neki. Lelkibeteg lett és alig szedte össze magát, amikor pótolhatatlan veszteség érte, apja hirtelen súlyos beteg lett és három nap alatt meghalt. Ezzel lezárul Ferenc gyerekkora. Az indulás nehézségeit már leküzdötte, de az igazi beérkezést még nem érte el. És ezentúl egyedül, a biztos támaszt jelentő apai kéz segítségével nélkül kellett a nehézségekkel megküzdenie. A körülmények és néhány jóbarátja, a segítségére siettek. Párisban, abban az időben divatos volt valakinek divatosnak lenni és a fiatal Liszt lett a legnépszerűbb a népszerűek között. Rengeteg tanítványa volt, sokat járt társaságba, de nem hanyagolta el a saját tanulmányait sem. Nemcsak a tanítványaival szemben mutatkozott meg, mint elsőrangú pedagógus, hanem önmagának is legszigorúbb tanára, bírója és fegyelmezője volt. Ezek az évek, 16—36 éves koráig jelentették reprodukív teljesítményeinek a csúcspontját. Később lassanként visszavonult a nyilvánosság elől és teljesen a pedagógiának és a komponálásnak szentelte magát. Megcsömörlött a zajtól, a tapstól és az ünnepléstől, szorította már az álarc, amit a társaságban mindig hordott. Ez az álarc külön fejezet lehetne egy Liszt biográfiában. Az a tény, hogy egy ember, aki megengedheti magának azt a luxust, hogy őszinte lehet és mégsem az, az első pillanatban visszataszító. De nála ez az álarc csak zárkózottság és tapintatosság volt. Alkalmazkodott ahhoz a társadalmi réteghez, amelyikben éppen megfordult; a színpadon szeretett színpadi hatásokat elérni; de ez igazán nem hiba valakinél, aki állandóan a nyilvánosság előtt szerepel. Minden tettét, minden lépését figyelte egész Európa, nem

csoda tehát, hogy ennek a tudatában nem viselkedett egészen természetesen. A kifelé kedves, finom, kiegyenlített hanghordozású, mindig jó és megértő lélek mögött kemény önkritika és céltudatosság élt.

Ahogy gyerekkorában az apja és később Czerny voltak mellette, mint barátok és vezetők, később sem, egész öreg koráig nem maradt egyedül. A társasága csupa érdekes emberből állt, legközelebbi barátja a fiatal Chopin volt. Ennek a barátságnak a hatása sokszor meglátszott a művein. Egy közös vonása volt csak ennek a két fiatal művésznek, de ez elég volt ahhoz, hogy egy komoly barátságot kiépíthessenek. Mind a kettő távol élt a hazájától, és mind a kettőnek a hazája akkor vívta a szabadságharcát. A két lángoló hazafi egyformán harcolt a távolból nemzete érdekében, amíg Chopin a mazurkákat és polonaisokat írta, addig Liszt a magyar rapszódiaikat alkotta és ezekkel a remekművekkel fölkellették az érdeklődést a távol idegenben — a hazájuk iránt. Liszt a rapszodiáikon kívül is sok művét írta Magyarország részére, ezek közé tartozik három gyönyörű miséje — az Esztergomi, a Szekszárdi és a Koronázási mise, amelyek egyházi zenéjének a csúcspontját jelentik. Rengeteget alkotott, mindent megírt, amit látott, minden benyomását lerögzítette és megörökítette. Fel sem lehet sorolni a műveit, a számuk jóval meghaladja az ezret és még legértékesebb legnépszerűbb műveinek a száma is túl nagy ahhoz, hogy most egyenként lehessen őket analizálni. Az új irány követője volt. Ez az irány nem volt már tisztán romantikus, sok volt benne a programszerű és a realiztikus. Nemcsak Liszt, mindannyian együtt, Berlioz a symphonikus zene terén, Wágner az operában, Schumann a dalban, Liszt és Chopin pianisztikus műveikben, új formákat, új harmóniákat, egyszóval; új zenét teremtettek. És ez a zene tökéletesen megfelelt az akkori kor szellemének. Forradalmi, bátor, néha nyers is volt az, amit alkottak, sokszor mély és pesszimiztikus, de mindig erőteljes és hatalmas.

Liszt, mint pedagógus túlnőtt föntemlített kortársain, egyedül Paganini tett annyit hangszere technikai fejlődése érdekében, mint ő. A legnagyobb zongoraetüdüket írta meg és ezzel új lehetőségeket teremtett a zongorajátszás terén. A tanítványai a legkiválóbb tagjai lettek az utána következő zenei nemzedéknek és az Ő útmutatása révén teremtették meg az új zenei irányt. Nem kisebb nevek, mint D'Albert, Saint-Seäns, Rimsky-Korsakoff, Weingartner, Rubinstein és Hans Büllow ő általa lettek nagyok.

Szeretett olvasni és a nagy művek megihlették. Legszebb alkotásai közé tartoznak a »Faust« és a »Dante« symphoniák. Azt mesélték róla, hogyha nem is lett volna zenei genie, Európa legnagyobb koponyája lett volna. Ez azonban nem valószínű — mert nem tudta, — vagy nem akarta — kimutatni. Nem volt mély társalgó, csak gyakorlott és ügyes; azok a dolgok, amiket írt, kisebb életrajzok, kritikák, a cigányokról írt könyve, messziről sem közelítik meg Schumann hasonlótárgyú dolgait. Az biztos, hogy rendkívül éles esze volt és hatalmas emlékezőtehetsége, gyorsan és könnyen tanult és mindent megjegyzett, amit egyszer hallott vagy olvasott. De mint alkotó, csak zenei téren volt nagy, ott viszont a maga nemében egészen kiváló.

A barátsága Wágner Richarddal külön érdekes fejezete az életének. Sohasem felejtette el azt a fájdalmas csalódást, amit Beethoven visszautasító, gögös modora miatt érzett és akárhányszor kéréssel, vagy tanácsért fordult hozzá, szívélyes és szeretetteljes maradt. Amikor megismerkedett Wágnerrel a siker csúcspontján állott, amaz pedig egy ismer-

csoda tehát, hogy ennek a tudatában nem viselkedett egészen természetesen. A kifelé kedves, finom, kiegyenlített hanghordozású, mindig jó és megértő lélek mögött kemény önkritika és céltudatosság élt.

Ahogy gyerekkorában az apja és később Czerny voltak mellette, mint barátok és vezetők, később sem, egész öreg koráig nem maradt egyedül. A társasága csupa érdekes emberből állt, legközelebbi barátja a fiatal Chopin volt. Ennek a barátságnak a hatása sokszor meglátszott a művein. Egy közös vonása volt csak ennek a két fiatal művésznek, de ez elég volt ahhoz, hogy egy komoly barátságot kiépíthessenek. Mind a kettő távol élt a hazájától, és mind a kettőnek a hazája akkor vívta a szabadságharcát. A két lángoló hazafi egyformán harcolt a távolból nemzete érdekében, amíg Chopin a mazurkákat és polonaisokat írta, addig Liszt a magyar rapszódákat alkotta és ezekkel a remekművekkel fölkellették az érdeklődést a távol idegenben — a hazájuk iránt. Liszt a rapszodiákon kívül is sok művét írta Magyarország részére, ezek közé tartozik három gyönyörű miséje — az Esztergomi, a Szekszárdi és a Koronázási mise, amelyek egyházi zenéjének a csúcspontját jelentik. Rengeteget alkotott, mindent megírt, amit látott, minden benyomását lerögzítette és megörökítette. Fel sem lehet sorolni a műveit, a számuk jóval meghaladja az ezret és még legértékesebb legnépszerűbb műveinek a száma is túl nagy ahhoz, hogy most egyenként lehessen őket analizálni. Az új irány követője volt. Ez az irány nem volt már tisztán romantikus, sok volt benne a programszerű és a realiztikus. Nemcsak Liszt, mindannyian együtt, Berlioz a symphonikus zene terén, Wágner az operában, Schumann a dalban, Liszt és Chopin pianisztikus műveikben, új formákat, új harmóniákat, egyszóval; új zenét teremtettek. És ez a zene tökéletesen megfelelt az akkori kor szellemének. Forradalmi, bátor, néha nyers is volt az, amit alkottak, sokszor mély és pesszimiztikus, de mindig erőteljes és hatalmas.

Liszt, mint pedagógus túlnőtt föntemlített kortársain, egyedül Paganini tett annyit hangszere technikai fejlődése érdekében, mint ő. A legnagyobb zongoraetüdoeket írta meg és ezzel új lehetőségeket teremtett a zongorajátszás terén. A tanítványai a legkiválóbb tagjai lettek az utána következő zenei nemzedéknek és az Ő útmutatása révén teremtették meg az új zenei irányt. Nem kisebb nevek, mint D'Albert, Saint-Seäns, Rimsky-Korsakoff, Weingartner, Rubinstein és Hans Büllow ő általa lettek nagyok.

Szeretett olvasni és a nagy művek megihlették. Legszebb alkotásai közé tartoznak a »Faust« és a »Dante« symphoniák. Azt mesélték róla, hogyha nem is lett volna zenei genie, Európa legnagyobb koponyája lett volna. Ez azonban nem valószínű — mert nem tudta, — vagy nem akarta — kimutatni. Nem volt mély társalgó, csak gyakorlott és ügyes; azok a dolgok, amiket írt, kisebb életrajzok, kritikák, a cigányokról írt könyve, messziről sem közelítik meg Schumann hasonlótárgyú dolgait. Az biztos, hogy rendkívül éles esze volt és hatalmas emlékezőtehetsége, gyorsan és könnyen tanult és mindent megjegyzett, amit egyszer hallott vagy olvasott. De mint alkotó, csak zenei téren volt nagy, ott viszont a maga nemében egészen kiváló.

A barátsága Wágner Richarddal külön érdekes fejezete az életének. Sohasem felejtette el azt a fájdalmas csalódást, amit Beethoven visszautasító, gögös modora miatt érzett és akárhányszor kéréssel, vagy tanácsért fordult hozzá, szívélyes és szeretetteljes maradt. Amikor megismerkedett Wágnerrel a siker csúcspontján állott, amaz pedig egy ismer-

retlen, csunya, izgága, kellemetlen emberke volt, akiben senki nem látta meg a jövő nagy mesterét. Liszt éles szeme és ítélőképessége kellett ahhoz, hogy észrevegye az értékeit és csak Liszt mindentmegbocsájító türelme és emberszeretete tették lehetővé, hogy megkedvelje ezt a furcsa embert. Ő mindig csak adott és Wágner mindent elvett tőle. Amikor végül azt is elvette tőle, amit a világon a legjobban szeretett, a lányát, Cosimát, megpróbált haragot tartani, de mégis ő volt az, aki először kinyújtotta a békejobbot. Apósa lett a vele majdnem egykorú embernek; látta, hogy kedvenc tanítványa, Cosima első férjé, Hans Büllow, hogy meggyökösödött örökzelelő elvesztésének a tudatában; és mégis meg tudott bocsájtani. Csodálatraméltóan nagy volt, igaz és emberi.

Amikor megöregedett, egyedül maradt. Három nagy szerelme közül egyik sem kísérte el élete legnehezebb korszakáig, barátjai elhagyták, vagy meghaltak. Az örökké önmagával vívódó, mélyérzésű ember egyedül próbálta keresni a soha meg nem talált teljes nyugalmat és megbékéltséget. Privát élete viharos volt. Belül mindig nyugalomra vágyott és azt hitte, hogy attól, akit Istennek hitt, megkapja ezt a nyugalmat. A híres Don Juan bűnösnek és fáradtnak érezte magát és vezekelni akart. Ezért lett pap. Hogy mért élt benne ennyire intenzíven Isten gondolata, azt nehéz lenne megmagyarázni. Talán érezte, hogy nagyon sokat kapott az élettől és ezért szeretett annyira adni; talán ellensúlyozni akarta a világi bőséget a cella magányával és komor dísztelenségével.

A már öregedő Liszt mindinkább zárkózott lett. Művei ezekben az utolsó években súlyosabbak, hozzáférhetlenebbek és mélyebbek lettek. Már nem volt a lelkes, tüzes harcos, hanem az örökké kutató filozófus, aki az élet értelmét keresi az örökké ismétlődő értelmetlenségekben.

Ezek a sorok csak egy kis karcolatot jelenthetnek Lisztről. Életének nem a legfontosabb és legérdekesebb percei vannak megemlítve és nincsenek a legszebb, legismertebb művei felsorolva. Ez a kis karc csak egy megemlékezés, egy sóhaj, esetleg egy könnycsepp, ami lehet a bánat jele, mert ma már nincs az élők sorában, de lehet örömkönny is, mert élt és alkotott.